III

Un dels personatges més singulars i dels quals has servat més fidel memoria fou "El Negre". Naturalment, no era negre. Bru, sí, pero no més que altres. Jove encara-uns trenta anys-li plavia vestir bé, estava dotat d'una gran simpatia i reia sovint a cor obert, francament i sense fel. A moltes persones de les que es diuen de bé no les has vist riure amb tanta bonhomia. El seu riure sà el distingia de l'altra "gent del ferro", que no riu amb massa frequencia i quan riu ho fa d'una manera breu, amarga i eixuta. Els seus avant passats de la "Picaresca", els de Cervantes, Quevedo, Mateo Aleman, Velez de Guevara, l'autor del Lazarillo, que encara no s'ha pogut posar en clar ~~cla~~ si fou Diego Hurtado de Mendoza o el Pare José de Sigüenza debien riure com ells. Rialla seca, fibladora com una xurriacada que, nascuda en terres de les Castelles i les Andalusies, salta a travers dels anys als carrerons infectes del barceloní districte cinquè.

Al "Negre" el coneixien en totes les tavernes i tavernotes de Santa Madrona, de l'Arc d'En Cirés, de Sant Jeroni, de Sant Olaguer, de Sant Ramon, de Robador, de Migdia, de la part baixa del Paralel. Tavernes i tavernotes que semblaven d'un altre pla, d'una altra dimensió, d'un altre mon i en les quals els parroquians, els personatges de l'hampa que s'hi acollien, ultim graó de la devallada inevitable, havien creat un ambient espès, ombriu, d'una bruticia i una miseria vertaderament fantástiques, al-lucinants com les pintures negres de Goya i les Zahurdas de Quevedo. I ambient real, afrosament real, d'una realitat, pero, que no s'assemblava en rès a la de cada dia, que semblava inventada i que, per tant, la gent de cada dia es negaria a acceptar.

Avui les coses han canviat. Avui aquelles tavernes, per obra i gracia de la cursileria i la badoqueria que s'han ensenyorit de Catalunya, han esdevingut tavernes de teatre, de teatre baix de sostre per a turistes amb mentalitat de sabatot. ~~Avui llegeixo en un llibre dedicat a les tavernes aquesta imbecilitat; "Un poeta me~~ dijo una mañana en que paseábamos entre la muchedumbre desconcertante de la calle del Mediodia: Me gustaria vivir en esta calle con una mujer guapa y un puñal." Nosaltres, tu i jo, li aconsellariem a l'autor, que des~~pres ha demostrat un bon talent~~ d'es~~criptor, que no es fés amb aquesta mena de poete~~s.

Avui les tavernes de Barcelona han perdut la seva realitat, la seva autenticitat, es disfressen amb els parracs de la cursileria més integral-crec que a Costa Brava passa el mateix-i es diuen "El Rancho Grande", "Las Guapas", "Charco de la Pava", "La hosteria del laurel", "La Macarena", "Sanlucar", "Los cabales", i les frequenten els beneitons que voldrien viure al carrer de Migdia amb "una mujer guapa i un puñal". Sense pensar que la "mujer guapa" preferiria viure a Pedralbes.

Caducitat de les coses humanes. Cursis que ho emporquen i ho prostitueixen tot amb llur cursileria.

Valdrà més cercar novament "El Negre", que l'haviem oblidat. Hi sortirem guanyant.

"El Negre" coneixia a la perfecció la técnica complicadíssima de l'art del robatori, que ell complicava-o enriquia, ves a saver-amb altres arts igualment importants: el de jugador d'aventatge, el de valent d'ofici, el de fer-se mantenir per tres o quatre dones alhora. I rès de la vilesa que hi ha en aquestes maneres de viure li feia perdre la simpatia. Era simpatic com altres son rossos o bruns, drets o geperuts.

-No hi puc fer més-deia.

I Cánovas, el policia, confirmava:

-Es mozo muy cabal y puede confiarse en él.

"El Negre" et descobrí, ultra els cataus més infectes del districte cinqué i alguns de les Basses de Sant Pere, Montjuic, la muntanya on més d'una vegada havies anat a dormir quan no tenies llit. I et descobrí les barraques frequentades pels "batos"(I) els dies de festa i per la "gent del ferro" els dies d'entre-setma-

---

(I) "Bato" es paraula amb la qual son designats els que no pertanyen a la "gent del ferro".

na.Barraques mixtes de restaurant,hotel meublé i ball public,amb un encanyissat a l'entrada i un xic d'eura enfilant-se per l'encanyissat,unes taules de fusta i un pianet de manubri.

Montjuic era,aquell temps,una muntanya sense arbres,sense gairebé verdor; una muntanya snistra,sobretot pel castell de tan negra memoria que la coronava,formada amb els detritus que la ciutat llençava; una muntanya-els papers oliosos,els òssos,les llaunes de conserves buides,les pells de banana i de taronja, les crostes de sindria i de meló podrint-se sota el sol i les mosques accentuaven aquesta impressió-feta pels escombriaires de Barcelona,talment com les muntanyes d'escombreries que fan tan gran paper en la novel-la de Dickens Our Mutual Friend.El castell i les barraques-restaurants-hotels meublés eren protuberancies tumefactes d'aquella muntanya de detritus.Paissatge d'erm -malgrat el racó de la Font del Gat,que encara tenia sentors de gracia vuitcentista-sec i cremat,que no hauria plagut al Russinyol dels jardins d'Aranjuez i el Generalife,pero que hauria plagut a Solana i a Nonell.(Tu n'havies fet uns apunts a la barra litográfica i a la sanguina,que conservaves per curiositat)

Ja les havies vist abans aquelles barraques,es clar; segurament hi havies entrat més d'una vegada,pero mai no hi havies estat tan ben rebut com quan t'hi acompanyà "El Negre".Tothom el coneixia.Tothom el volia.Era tan popular en els merenderos de Montjuic com en les tavernes del districte cinquè.

T'ensenyà un lloc isolat,solitari,i et digué amb tot el respecte de que era capaç:

-D'això abans en deien "La cadena" i aqui hi venien a barallar-se els valents que no volien testimonis.Jo també hi havia vingut.

Et contaren com hi havia anat i perquè: amb un altre valent i,es clar,per questions de dones.Es feren lligar l'un a l'altre i,"xuri" en ma,es cosiren a ganivetades.I,talment com si la vida volgués riure's d'aquella salvatjada,cap de les ganivetades fou mortal.

Generalment,els lladres son enemics de complicar el robatori amb l'assassinat i abans de matar un home s'hi miren molt.Quan l'home,pero,es com ells,de la seva condició,de "la vida",i hi ha de per mig una dona,no s'hi miren gens.Matar un home que ha gosat "camelar" la seva "jai" no els sembla un crim.El crim es matar el desconegut que no es deixa robar,pero eliminar el bretol que ha trait la seva confiança es un deure.L'honra es una cosa sagrada i els atacs a l'honra sols poden solucionar-se a ganivetades.

~~12~~ 8 10

1

I

L'Auca anava sorgint,prenent cos.Quan ja en tenies dos actes enllestits: el restaurant de Câl Faluga i el bar del Paco al carrer Nou,anares una tarda al Teatre Espanyol per a dir-ho a la Jordi.

Un home alt,gros,ja vell-l'empressari Ramon Franquesa-no et deixà entrar.Ramon Franquesa tenia nomenada d'empressari brut i contra ell s'havien unit certa vegada en sindicat els autors catalans.No saps a quins extrems arrivava la seva bruticia d'empressari,pero despres en coneixeràs d'altres no gaire més nets que aquell home gros i vell que,grollerament,et barrava el pas.

-Pero,home,aneu a dir-li a la Jordi el meu nom i ja veureu com em farà passar.

-No se la pot destorbar: està assajant.

Tu,que ja tenies rampells de mal geni,t'empipares i li digueres els mil penjaments.El que més degué molestar-lo fou que el prenguessis pel porter.Car en anarte'n,li digueres:

-De porters de teatre n'havia vist fins ara de gens recomanables,pero mai no n'havia trobat cap de tan ase, de bestiesa com un.

~~Quan vas a proposar l'estrena de l'obra, a l'empresari, que feia temporada al "Nuevo". Santpere, que aquells dies s'havia barallat amb l'Amichatis – es barallaven sovint però, com que es necessitaven l'un a l'altre, sempre feien les paus – acceptà l'obra i li donà pressa per a acabar-la.~~ Si haguessis sabut que no era un porter, si haguessis sabut que era l'empresari ~~la~~ l'escena hauria ~~anat~~ estat molt pitjor. Ho saberes en eixir al carrer i topar amb un còmic que entrava i saludava:

– Bones tardes, senyor Franqueza.

No era cosa de tornar a enrera i recomençar els crits. Et senties ~~[illegible]~~ content d'haver pres a l'empresari per un porter. Et sentis content del teu rampell. (No serà l'únic. ~~[illegible]~~ Tot, és clar, ~~[illegible]~~ recauran en perjudici teu, dels teus interessos i conveniències d'autor. ~~A~~ Alguns, però – no estrenaràs ~~[illegible]~~ a Olympia un Santon, que ara t'alegres de no haver estrenat, perquè ~~[illegible]~~ l'empresa et proposava Pius Daví i tu, per amistat amb Enric Lluelles, que hi estava renyit, el refusaràs – estúpidament, – els hauries pogut evitar. Fet i fet, com amb el Santon, ningú te'ls agraïrà.

Però aquella tarda al Paral·lel et senties content d'haver plantat cara al Ramon Franqueza, tan unànimement ~~[illegible]~~ blasmat pels autors ~~[illegible]~~ dramàtics catalans. (?)

Després, ~~[illegible]~~ ja reposada l'ira i passada l'indignació, pensares que havies fet una bestiesa. Un "novell" ~~[illegible]~~ no pot tenir aquesta mena de rampells, no ha de ~~ser~~ (ser) tan susceptible i ha d'acceptar la grolleria – i altres coses pitjors – de l'empresari. L'empresari és, sovint, el mal depuixal del teatre.

Tenies ocasió d'estrenar en relatives bones condicions i per una ~~[illegible]~~ criaturada havies deixat perdre l'ocasió. ~~[illegible]~~ Elena Jordi no podria, per la teva amistat, ~~[illegible]~~ invitar-te empegant al botavant el seu empresari.

si no les teves obres — eres un aprenent d'autor — ~~el~~ l'haver-te barallat amb Ramon Franquesa, al qual dedicaves els ~~[illegible]~~ qualificatius més durs: comerciant del teatre català, estira cordetes dels autors dramàtics catalans — aquells Guimerà, Iglesias, Rusiñol, Pompeu Crehuet, Morató, ~~[illegible]~~ Puig i Ferreter que admiraves tant! — t'incorporava al grup dels artistes que aquell fariseu innoble havia ofès. Qui sap si cap d'ells havia gosat dir-li el pensament que li havies dit tu. Et senties poc menys que el venjador del teatre català. Pobre aprenent d'autor!

II

D'aquell rampell en nasqué la col-laboració ~~amb~~ amb Manuel Fontdevila, col-laboració de la qual, com de totes les altres, hauries pogut prescindir. Val a dir que es tractarà de col-laboracions acceptades per amistat o perquè no hi donaves cap importancia: coses de public i per a guanyar diners, teatro de despensa, com deia Tomàs Borràs. Excepte quan Amadeu Vives el demanarà que li faci's una adaptació lírica de la [illegible] Twelfth Night de Shakespeare, col-laboració que acceptaràs amb goig i agraiment i que la mort del gran music farà impossible; excepte quan el mestre Alonso et proposarà que li faci's una versió lírica d'El català de la Manxa, de Russinyol, la traducció castellana de la qual era obra teva, versió que, deixant-la sempre per a l'endemà, no passarà de projecte; excepte quan seràs tu el qui proposarà a Lenormand dramatitzar uns capitols de la seva novel-la Une fille est une fille. Lenormand ~~acceptarà~~ acceptará, li plaurà la comedia Un patriote cent pour cent -pero ja [illegible] no podrà veure-la estrenar... si es que s'estrena algun dia, cosa que, tal com tornen a anar les coses a França, no et sembla massa possible.

Fontdevila, que de redactor havia passat a director de "La Publicidad", et proposà acabar junts la comedia. El fet de disposar d'un diari li donava una autoritat que a tu et mancava; coneixia molt a l'actor Josep Santpere, que feia temporada al Teatro Nuevo, un barracot que de nou sols en tenia el nom. I havent acceptat, al Cafè d'aquell barracot escribies els dos actes finals: la dispesa per artistes, pensant en el menjador de càla Mamà, i el foyer d'un music hall, pensant en el de l'Alzar.

Tenies un assessor, un técnic que t'orientava en questions de lexicografia: "el Negre", que fou el primer, amb Rodriguez, en coneixer la comedia. Rodriguez, es clar, estava entusiasmat i tot ho trobava bé. "El Negre" era més sever, més exigent i aprobava o desaprobava:

-Sí, això marxa; això rutlla... No; això, no: hi ha massa floreios. No hi parlem d'aquesta manera la "gent del ferro".

Santpere, que aquells dies s'havia barallat amb "Amichatis" -es barallaven sovint, pero com que es nesessitaven l'un a l'altre, sempre feien les paus- havia escoltat la lectura dels dos primers actes, havia acceptat la comedia i, per a donarvos pressa en acabar-la, ja l'anunciava al peu del cartell: "En ensayo L'Auca de la cupletista, de Capdevila y Fontdevila".

Una tarda, en disposar-te a treballar entre els crits i l'aldarull dels que jogaven al dómino -treballaves més facilment en plena cridoria que no pas en una cambra recollida i silenciosa- t'adonares que havies oblidat l'estilográfica, una estilográfica que et comprà Rodriguez.

"El Negre", passant-se la ma per damunt de l'armilla digué, contrariat:

— Vatua! No en tinc cap aquí. — I afegí — Esperi't un moment.

Se'n anà per a tornar, com havia promès, al cap d'un moment i t'allargà, somrient, una estilogràfica:

— Tingui: encara és "calenta".

— Què vol dir?

— Que l'acabo de "fer".

L'acabava de "fer", o sigui: l'acabava de robar. Per a que poguessis escriure, aquella tarda s'havia ~~[illegible]~~ arriscat a que l'agafessin. Car, ~~[illegible]~~ sovint, els lladres més vius, més hàbils, els agafen per una fotesa, en una feina d'aprenent.

I t'explicà com es robaven les plomes estilogràfiques: en tombar una cantonada, el lladre, que ha de tenir la vista tan ràpida com la mà, ~~[illegible]~~ topa amb el que porta la ploma estilogràfica.

— Oi! Dispensi! — diu el lladre.

— De res, però, vaja, no vagi a badar! — diu el robat.

I la ploma estilogràfica ha passat, ja, a mans del lladre, que es fa fonedís entre la gent.

Els autors novells fan tot el possible per a que l'obra que presenten a un director o a un empresari no tingui massa dificultat: poca gent, poques decoracions... Tu, per a debutar, ho feis al revés: quatre decorats, un piano de manubri, una orquestrina i cinquanta quatre personatges, vint-i-un dels quals eren dones. (1) ~~[illegible]~~ Excepte ~~Pepeta~~ Josefina Valero i Josep ~~[illegible]~~ Santpere, tots els altres de la companyia, actrius i actors, havien de doblar.

---

(1) La majoria d'obres que escriuràs després seran també de molts personatges: Les filles de la guillotina, El rei per força, Music-hall, Crim de mitja nit, Danton, etc., etc. (Cal comptar les escrites a l'exili, entre les quals n'hi ha — Germà Llop, La vida és un conte de fades — que en tenen seixanta o setanta.

C. – manca d'esperit práctic, vet-ho aquí! –

Els actors- i les actrius- a més de Josefina Valero i Josep Santpere, eren Pepe Alfonso, Zanón, Arteaga, Banyeras, Cinca, Oya, Ferràn Capdevila, Dolors Pla, que feia quatre "papers", Visita Lopez, Teresa Vinyals, Maria Zaldivar, altres que no recordem ni tu ni jo.

A la matinada anaves a la redacció de "La Publi" per a llegir a Fontdevila el que havies escrit. Fontdevila et llegia el que havia rectificat, accentuat, disminuit o suprimit del teu dialeg. Generalment, la seva labor era encertada. Fontdevila tenia un sentit gruixut del dialeg-gruix necessari per a que el text salti de l'escenari al public-i savia, ell, que no havia escrit mai per al teatre, subratllar coses que tu havies deixat un xic enlaire. Calia, pero, anar-hi amb compte car més d'una vegada el teu col-laborador, com passà despres amb Les dones del Music Hall, en feia un grà massa, pecava per excés i el dialeg esdevenia d'una grolleria agressiva. Ell ho justificava:

-El public vol aquestes coses.

I el public li demostrà, quan estrenareu Les dones del Music Hall, que no les volia. Allò degué ~~de~~ servir-li de lliçó i no ho oblidà en escriure La dona verge i El cavaller enamorat, obres que sense ser rès de l'altre mon-com tampoc no ho era L'auca,-tenien més envergadura. El public no es tan baix i groller com alguns autors i empressaris suposen. ~~Anamammtmmmm~~ (Ara-1952-~~i~~ Salvador Bonavia i Lluis Elies estrenen comedies d'una qualitat baixissima) Aquesta mena d'éxits no volen dir rès, no compten; aquesta mena d'obres cauen per a no aixecar-se mai més. El public que les ha aplaudit les oblidarà. Pero no oblidarà les de tò més alt i responsable, que també ha aplaudit, redimint-se aixi d'haver acceptat la ~~hmm~~ bruticia del teatre analfabet. El public, cal no oblidar-ho, també ha aplaudit a Shakespeare, a Molière, a Lope, a Hauptmann, a Pirandello ia Brecht.

Al "Negre", que venia algunes nits, tampoc li agradaven certes crueses, certs desvergonyiments de léxic als que tan aficionat era el teu col-laborador. La "gent del ferro" es més primmirada del que hom creu. Al teatre, s'entén.

~~També venien sovint Cánovas i un altre policia homenat Bordes que vivia amistançat amb la dona de Diego Ruiz. Temps a venir la coneixeràs personalment i et presentarà la seva filla, ballarina: Liana Gracián.~~

En sortir de la redacció anaveu una estona a cal Manelet Parés o a una lleteria del carrer ton, gairebé cantonada al de Guardia.

Aparegueren les primeres gasetilles ~~[illegible]~~ anunciant l'obra i la gent de teatre començà a parlar-ne. Enrichetti no es saludava. La Jordi, una nit, al Liceu. ~~[illegible]~~ molt empipada, es queixà que haguessis donat l'obra a Josep Santpere. Quan li explicares el perquè, quan li explicares l'escena amb Ramon Franquesa, digué:

–I no podies dir-m'ho abans, quan encara hi érem a temps? Ara la teva obra la tindria jo i en faria un èxit. I qui sap si per un punt d'amor propi serà un fracàs. Crec que me n'alegraria.

Totes aquelles converses entre gent de teatre, la disputa amb l'empresari de la Poli, les notes que sortejaven als diaris, els grans cartells ~~[illegible]~~ de lletres blaves i daurades creaven un ambient entorn de l'obra que, en efecte, tot, no hauries aconseguit.

Anares als assaigs i assisteres per primera vegada al ~~[illegible]~~ real naixement, ple de misteris, d'entrebancs, de jocs de llum i jocs d'~~[illegible]~~ ombra de la ~~[illegible]~~ comèdia, que anava prenent ~~[illegible]~~ volum i perfil i color. Aquell munt de fulls de paper que havies escrit adquiria una vida independent de la que tu li havies donat. ~~[illegible]~~ Era el que havies escrit, sí, però, al mateix temps i com més avançaven els assaigs, ~~[illegible]~~ era una altra cosa. Com es tractava d'una obra d'ambició limitada, l'~~[illegible]~~ intèrpret, la humana criatura, s'imposava al ~~l'ent~~ ~~personatge~~ ~~de ficció~~ personatge, a la criatura de paper. I cada vegada l'obra se't feia més estranya i s'allunyava més de tu. Et fugia, ja no era teva com quan l'escrivies: ja era d'aquells homes i aquelles dones que, la sala buida i l'escenari en penombra, cada tarda repetien una i altra vegada el "cantat" que Santpere, sense consultar-los anunciant-la per les parets dels carrers de Barcelona,

---

Quinchetis et deia:

– T'hauria valgut p més prescindir de la col·laboració amb Fontdevila

– Home, és un amic.

– Fontdevila no és amic de ningú

ni a Fontdevila ni a tu — perquè us havia de consultar si ~~tan~~ tots eren aquement d'autor? — el havia repartit. La paraula escrita, en passar a paraula viva, deixava d'~~ésser~~ nuda creació literària. ¶ ~~Li~~ Et feia l'efecte que aquells homes i aquelles dones, en passar a ésser la *Manon*, l'*Enric*, la *Cinteta*, el *Manetes*, en fer realitat la ficció et desposseïen del que havies cregut creació teva. I el *teu* diàleg, el que tu havies escrit, en dir-lo aquells actors, aquelles actrius, et semblava que ja no era *teu*, que ja no era el mateix que havies escrit. Més d'una vegada, estranyat, inquiet, interrompies l'assaig per a fer repetir una frase, un parlament. I, després que l'actor o l'actriu l'havien repetit, com no el reconeixies, preguntaves a l'apuntador:

— Diu ben bé això?

— Perquè? Què passa? Que no va bé? — et demanava Santpere.

— Sí, sí: molt bé — deies, un xic confús.

Cada dia més neguitós, et desinteressaves de l'obra. I no era pas que l'interpretessin malament. No, no: tots l'havien acollit amb simpatia, tots l'estudiaven com millor sabien, tots t'asseguraven que fora un gran èxit.

Pepe Alfonso, que tan sols parlava català a l'escenari, et preguntava:

— ¿Qué? ¿Hay nervios? No te apures, chiquillo, que todo saldrá a pedir de boca.

Allò, aquell fenomen que no arribaves a explicar-te — la separació que, en passar del paper a l'escenari, s'estableix entre l'obra i el seu autor — et servirà després de molt i comprendràs que els assaigs en un escenari fosc i amb vestits de carrer no tenen altra utilitat que aquesta: arrencar l'obra a l'autor per a que l'autor la pugui veure i escoltar fredament, *com si no fos seva*, i pugui, per tant, jutjar-la.

per a esdevenir, com en la Commedia dell'arte, improvització., improvització que es renovaria cada dia, que mai no seria la mateixa, que ens eliminaria als autors i a l'apuntador.

Els actors no estaven encara sindicats i podereu assajar al matí,a primeres hores de la tarda,despres de la representació de nit.Comprenies que era un trball molt feixuc i segurament mereixia ser pagat com hores estraordinaries.~~Els comedianta,pero,no estaven sindicats~~.

Entens ~~T'espliques~~ perfectament,i les aprobes,les aventatges materials que el sindicar-se els hi aportava.Pero en el comediant hi ha d'haver quelcom més que les aventatges materials.El teatre es,més que un ofici,un art.O bé ho diuen i sols es un dir? Moltes vegades,sí.I no ho hauria de ser.L'empressari,si no un artista,hauria de ser,i no es pas demanar massa,home d'elemental cultura i elemental bon gust.I quan no es un analfabet com tants n'has conegut en el ram,molt sovint sols es un comerciant: un comerciant que,excepte l'actiu i el passiu de la caixa,no sap rès del comerç al qual es dedica.I el comerciant,el del teatre i tots els altres,ha de saver de què va.Quan no ho sap hi perden ell,l'autor,l'actor,el teatre i el public.Josep Canals fou l'ultim empressari amb cara i ulls que tingué el teatre català.No era un romantic,un idealista com Adrià Gual i Lluis Graner,que amb tanta noblesa perderen tants diners en el teatre,pero era home intel-ligent i culte que savia el què es feia.

En sindicar-se,els actors pensaren en llurs drets i era logic que hi pensessin, pero oblidaren llurs deures.El mal,pero,ja ve de lluny: del Paris de 1789,on uns senyors plens de bona voluntat proclamaren els Drets de l'Home i del Ciutadà, de tan bon esmentar en l'oratoria mitinesca...i es deixaren els deures al cul del sac. Quan no hi ha sentit del deure,l'home que treballa i el que fa treballar,l'obrer i el patró,el dret no té cap raó d'existir.(Molts anys despres de l'estrena d'aquella comedia,quan la guerra tan gloriosament començada un gloriós mes de Juliol-les guerres i revolucions sols tenen éxit a l'estiu-et contaren que un barco,al port de Barcelona,descarregava municions i armament per als soldats de la República.En tocar les sis de la tarda els descarregadors,com en época normal,com si no passés rès, Complien les lleis de treball guanyades pel Sindicat.Sense pensar que podia venir l'aviació enemiga i destruir tot aquell material ,que tan necessari us era i rebieu amb compta-gotes.Sense pensar que atenent-se tan sols al dret i oblidant el deure podieu perdre la guerra.

No saps si el fet es cert,pero de la beneiteria humana tot es possible creure-ho. Si es cert,el fet et sembla indignant,estupid i vergonyós.Tan estupid com que pugui sortir qualsevol beneit i digui,amb gran indignació: Capdevila s'ha tornat burgès,conservador,reaccionari.Ha trait.S'ha venut.Es un enemic del poble.

Sortosament,jo sé que ets tan pobre que no hi ha ningú amb prous diners per a poder comprar-te.I sé que ets el de sempre: el que mai no ha adulat al poble -ni a ningú-i que més d'una vegada ha anat a passar temporades a la presó per haver defensat el poble.)

Amb el teatre passà quelcom de semblant al descarregament,pero de no tan greus consequencies: si el dia de l'assaig general de l'obra l'assaig no s'havia pogut acabar a una hora determinada,els actors,tramoiste, i electricistes se'n anaven tranquilament a sopar-hi tenien dret-i l'obra s'estrenava com Deu volia,o sigui: sense haver-la assajat prou.El Sindicat ha estat per al comediant una força i un ajut que bé mereixia,pero no ho ha estat sempre per al teatre.

El dia de l'assaig general de L'Auca-decorats,llums,els comics vestits i maquillats-augmentà la sensació d'estranyesa que l'obra et produia.Els actors l'interpretaven bé,subratllaven els moments dramatics i els episodis comics,i,com ells,cregueres en l'éxit.Pero miraves i escoltaves com si es tractés de l'obra d'un altre autor.

"El Negre",que,com un infant amb una joguina nova,es divertia molt en aquell ambient i es sentia una mica autor per la part de conseller que havia près en la redacció dels quatre actes,també t'assegurà l'éxit.I afegí:

-Aquesta nit vindràn tots els "amics".

Els amics eren la gent del ferro que,durant molt temps,assistiràn amb fidelitat exemplar a l'estrena de les teves comedies.Hi assistiràn no per a "treballar",com als altres teatrea i a les esglesies,curses de braus i altres llocs de grans multituts, ans bé com a una festa.Puc assegurar que si

X deixaren el treball i se'n anaren a casa.

a algun espectador, la nit de l'estrena d'una obra teva, li robaren el rellotge o la cartera, el lladre no fou un "amic" i venia d'un altre districte. O, qui sap! tal vegada era un aficionat)

Aquella vegada ja sabies que et calia fer d'autor, ja n'havies més o menys fet els assaigs i en faries aquella nit eixint a ~~[illegible]~~ rebre els aplaudiments — sabies, també, que hi hauria aplaudiments — entre el primer actor, la primera actriu i altres intèrprets, ~~[illegible]~~ avançant i retrocedint entre la "bateria" i el fons talment com si, tots plegats, ballessin uns "llancers" a honor del públic.

Arribares tard, ja començada l'obra, com després faràs sempre. Aquella nit, però, arribares massa tard: havien començat el segon acte feia estona i no sabies com havia anat el primer. El teatre era ple de gom a gom i, per no molestar ~~[illegible]~~ al públic, el teu nou amic, i restares dempeus, al fons de la sala. La gent escoltava amb atenció summa ~~[illegible]~~ i rient sorollosament de tant en tant els acudits dels personatges. Entre aquella gent hi havia la mare, els germans, Rodríguez, Antonieta i els seus fills. Amb quin fervor devien escoltar, amb quin goig devien riure, amb quin entusiasme devien aplaudir!

En acabar l'acte, el públic — els "amics", que havien anat per a veure't a l'escenari com a l'escaparata d'un fotògraf, i els altres — trencà en un aplaudiment perllongat. De sobte, però, un ~~[illegible]~~ xiulet, un únic xiulet, esquinçà l'aire espès de la sala.

Gràcies a aquell xiulet reprengueres l'obra. Gràcies a aquell xiulet benefactor et sentires, més que pels aplaudiments, en possessió de l'obra, autor de l'obra. I com els pares defensen ~~els~~ ~~[illegible]~~ llurs fills, en un impuls d'ira cega, avançares pel passadís central fins al peu de l'escenari i, girat cara al públic, cridava, indignadíssim:

— Qui es ~~[illegible]~~ el fill de puta que xiula?

Es feu un gran silenci que Santpere, salvant la situació perillosa, tallà en sec. Senyalant-te al públic, digué:

— No demanaven l'autor? Doncs ~~així~~ aquí el tenim.

El xiulet no es repetí i els aplaudiments — la tercera representació havia caigut en gràcia — esclataren més forts que mai.

Després, a l'escenari, Josep Santpere em deia:

— Noi, tu has begut o no estàs bé del cap. Vés amb compte amb el públic. Avui s'ho ha pres bé, però té mals broms.

Per anar massa amb compte amb el públic, per tenir-hi massa compte, Josep Santpere, que havia estat un gran actor, un ~~[illegible]~~ gran intèrpret de Beaumarchais, de Hauptmann, de Meyer Forster, ~~[illegible]~~ s'abarraganarà d'una manera vertaderament Martinenca. Al públic cal respectar-lo per respecte a si mateix, car ha de ésser l'autor qui faci el públic i no el públic l'autor. Però tenir-lo en compte, anar-hi en compte? ~~[illegible]~~ Comerç, especulació, enganyifa. Res més deplorable, ~~[illegible]~~ més mesquí que els consells de Lope en el *arte nuevo de hacer comedias*. L'autor que es respecti a si mateix mai no podrà parlar *en necio* al públic.

Al final del ~~[illegible]~~ tercer acte i al del quart fer el meu debut a l'escenari, — debut no tan fàcil com sembla — cridat pels ~~[illegible]~~ aplaudiments i els crits del públic: "L'autor! L'autor! L'hable!"

No, no és tan fàcil com sembla "fer l'autor" a l'escenari. Cal una certa desinvoltura, un cert histrionisme que no tots els autors ~~[illegible]~~ tenen — ni

Guimerà i Galdós no en tingueren-per poder fer un paper una mica acceptable al costat dels actors.L'autor que no es un pallasso surt a escena plè de vacil-lacions i temences : no pot saludar massa humilment per por que el prenguin per un lacai; no pot somriure massa per por que el prenguin per un beneit ; no pot somriure massa poc per por que el prenguin per orgullós.

C'hable? Que parli? Perquè? No han parlat per ell els seus personatges? ¿Què ha de dir l'autor si ja ho han dit tot els personatges?

Cal,no obstant,resignar-se- no siguis hipócrita,que es com els antics grecs nomenaven als comics,i afegeix : resignar-se amb molt goig- als "c'hable" del public.Al cap i a la fi,es tracta d'una manfestació d'afectuositat,de sempatia,El "c'hable",malgrat que sigui la clacque qui l'inicia,significa l'éxit.

Aquella nit no savies com sortint-te'n-Fontdevila,en canvi,semblava com si ho ho hagués fet tota la vida-pero despres,quan estrenaràs altres comedies,t'acostumaràs a aquella cerimonia que et semblava un xic ridícola i no hi donaras cap importancia.

Entre els amics que entraren ~~m~~ a l'escenari-periodistes,comics d'altres teatres, una representació molt lluida del Bar del Centro,una comissió granollerina,"El Negre" en nom dels companys que per timidesa no havien gosat entrar-recordes a Barangó Solis,tan bon company sempre,Peig,que estava gairebé emocionat,Samblancat, que deia,molt convençut que la teva tragicomedia de la mala vida era una obra tan social,en el fons-devia ser molt en el fons,suposares-com les de Gorki,Pintado, que estava content com un bailet,Amador Garrell,que capitanejava amb molt brio la comissió granollerina.

Preguntares al "Negre" :

-Que? Li ha agradat?

-Molt.Molt.Estèm contents de debò.

(El plural es referia als seus companys d'ofici)

Quí no entrà fou Rodriguez.L'esperaves,el cercares amb la mirada.No hi era : era a la porta del carrer fent companyia a la mare i els germans i a Antonieta i els seus fills.Pobra mare.No devia poder dormir,aquella nit,pensant en el fill.Tu tampoc poderes,pensant en la mare.

Els actors estaven molt contents de l'éxit.Tant com "El Negre" i els seus amics,pero d'una manera menys desinteressada.No s'havien hagut d'esforçar en l'interpretació dels teus personatges,gens complicats,sense cap replec psicologic,vistos des d'un sol caire i en forma primaria i esquemática.El crític que hi ha d'haver en cada autor-critic de l'obra propia,no de l'aliena-et feia trobar força acceptable el treball de gairebé tots els interprets.Sobretot els de Pepe Alfonso, Josefina Valero,que tenia,cosa importantíssima en el teatre,una veu de registre molt ric,Visita Lopez,actriu de grans possibilitats i una de les millors ingénues del teatre català,Lluis Zanón,Dolors Pla,excel-lent característica que,es clar, en aquell ambient i amb aquell repertori s'havia d'especialitzar en els papers d'alcavota.Santpere hi feia un paper dramatic i se'n sortí molt bé,Santpere,pero, com ha passat a molts actors massa refiats en la seva popularitat,era ja sempre un mateix personatge : el de Josep Santpere.El public l'aplaudia i ell ho acceptava.Ho hagueres també d'acceptar tu,per agraiment.

En anar-vos-en,us digué :

-Tenim obra per dies,nois.

A Fontdevila el voltaven els seus amics de Granollers,amb el rialler Garrell de capitost.A tu no t'acompanyava ningú.Hauries pogut tenir la millor companyia, la més lleial : la mare,els germans,Antonieta,Rodriguez.I amb la fumerola de l'éxit,els oblidaves.

Hagueres de seguir a Fontdevila i els seus amics a un restaurant del carrer de Sant Pau,el "Buenos Aires",gairebé tocant a la Rambla.A les cinc del matí,negra encara la nit de Desembre,sol,decebut de no savies què,amargat no savies perquè,te'n anares,no sabent on anar,a trobar la Camelia,que et digué,emocionada :

-Ara sí que veig que m'estimes.En una nit com aquesta t'has recordat de mi.

A les nou del mati,maldant per no fer remor-la pobreta dormia i et dolia i temies desvetllar-la-eixies de cala Mamà,desdejunaves al Lunch Bar, t'anaves a afaitar al carrer de Sant Pau,agafares un cotxe,un "pesetero" i et feies dur a la barraca.Digueres al cotxer,un xic rezelós de veure's en aquells llocs, que t'esperés al pont de la via del tren i entrares a la barraca.Rodriguez dormia.Als teus crits es despertava amb grans alegrois en veure't.

-Ja m'ho pensava que vindries.Quina alegria en tinc que hagi's vingut! Celebrarèm l'èxit.

-Si que el cel-lebrarem.Vesteix-te desseguida,que anirem a comprar coses i a dinar amb la mare.

-Que ho dius de debò?- i es vestia amb rapidesa de llampec.

- I tan de debò.Ja t'ho hauria dit ahir si haguéssis entrat a l'escenari.

-No podia : feia companyia a la teva mare i als teus germans.Per ells el d'ahir fou un gran dia.I per mi també.

-Avui ho serà per tots.Pel cami comprarem coses,moltes coses i de les bones.

Arribaveu al cotxe.El cotxer-t'havia vist entrar en una barraca,te'n havia vist sortir amb aquell personatge estraordinar-us mirava tot estranyat. Preguntava Rodriguez,esbalait,de tant luxe :

-En cotxe,com els grans autors?

-Si : com els grans autors de "pesetero".Anirem més depressa.

Anareu a la Rambla,entrareu al mercat de la Boqueria,comprareu dos pollastres,dues llagostes,dues perdius a Can Massana,tres o quatre ampolles de xampany,tres o quatre de vi d'Alella,formatge,pernil,foie gras i embotits de tota mena a Can Fortuny,dolços en no recordes quina dolceria de la Rambla.I per l'Arc de Triomf i el parc- els teus passeigs de quan eres un infant malalt-enfilareu la carretera de Mataró i arribareu a casa de la bona serventa que no volia separar-se de la mare.

Trucaves a la porta del carrer.En oir que obrien la porta del pis,cridares :

-Que baixi l'Antonieta.

I a dalt, al replà del pis,cridava una de les noies d'Antonieta:

-Es el Lluis.

Baixaven la Mare i Ció.Les dues Antonietes i Manuel eren a treballar.

La mare t'abraçava esforçant-se en conetir el plor.Ció et mirava amb un gran respecte.¡Aquell infant,el senyoret Lluis,que semblava un "nyicris",i ara tornava a ser ric i senyor i "sortia" als diaris i als "traiatos"!

Pagaves el cotxer i li donaves una bona propina,una propina d'autor d'éxit.

Entre Rodriguez,Ció i tu pujareu tot el que havieu comprat i ho deixaveu damunt de la taula,talment com si volguessis pintar un "bodegó",per a que Ció s'extasiés contemplant-lo.

Ció anà a cercar una galleda de gel per a posar-hi el xampany.Rodriguez cridava,amb una veu que hi repicaven tots els picarols de la joia més pura :

-Ja el tenim aqui,donya Pilar!Ja tenim aqui el gran home!

I el gran home callava avergonyit de l'oblit imperdonable de la nit passada.

Ció preguntava :

- I tot aquest bé de Deu que heu portat?

-El dinar de L'Auca de la cupletista,obra gran!

-Pero si el dinar ja es cou.

Intervenia la mare :

- Si no us fa rès,valdrà més guardar-ho pel vespre.A la tarda els nois han d'anar a treballar i hi han d'anar les dues Antonietes i el Manuel.

-Com vostè vulgui,mare.Vostè mana.

-Si no n'he sabut mai...Ja has llegit el diari?

- No n'he llegit cap.

-Parla de la comedia-deia Ció.

El que en parlava,en una breu nota d'última hora,molt afalagadora,era "~~El Diluvio~~" ~~o~~ "La Vanguardia".

Rodriguez llegia la nota i comentava:

-Està bé,pero demà en deuran parlar més extensament.A veure què diran aquesta nit "El Ciero" i "El Liberal".

I afegia:

-I ara que hi penso.Me'n he d'anar a cercar el pianista suplent d'aquesta nit. Aquesta nit Joan Rodriguez,poeta comic i pianista sentimental,en lloc d'al cine de Gracia serà al banquet del Poble Nou.

I fugí com un esperitat.Tu donaves uns bitllets a la mare,que no els volia.

-A tu et faràn falta-deia.

- A vostès els en faràn més que a mi.I n'hi donaré d'altres demà i sempre que convingui.Ara rai!

I com que al piset de l'antiga serventa que tantes vegades t'havia dut a braç no hi havia cambra de bany,posares,malgrat el fred,el cap sota l'aixeta de l'aiguera per por de que la son et vencés.Despres t'escusares amb la mare i li demanares perdó per no haver-la cercat la nit passada: els comics,els periodistes,els amics que envairen l'escenari,com passa sempre que una obra té exit,te'n havien privat.

La mare,somrient amb dolcesa,feia:

-Si no estic pas enfadada.

-Amb mi n'hauria d'estar,perquè jo,que l'estimo molt,no em porto gens bé amb vosté

-Jo ja estic contenta,fill: perquè veig que treballes i no ens oblides.I no deus fer tan mala vida com temia perquè si la fessis no podries treballar.

Arrivava Rodriguez amb un gran tall de carn per a rostir.I amb una ampolla d'anis de Valls que per ell era el millor licor del mon.I arrivaven Antonieta amb els altres dos fills.Pujaven l'escala adaleradament i abans d'entrar deia [illegible]

-Ja ho sé,ja,que es aqui. - I ja dintre el pis,esplicava:-M'ho han dit a la tenda. I m'han dit que ha arrivat amb cotxe,carregat de paquets i amb el seu amic.

Girant-se a la mare,feia triomfalment:

-Ho veu com ha vingut? Ja li deia jo que vindria.

Contemplant les vitualles sólides i líquides que emplenaven la taula, exclamava:

-Pero on van amb aquest bé de Deu? Els deu haver costat un dineral.

Rodriguez li esplicava molt seriós,pero la mirada irónica irissava d'espurnes els vidres de les ulleres:

-No ens ha costat ni un centim.Tot es robat.Sápiga i entengui,respectable senyora Antonieta, que he entrat a formar part d'una Societat Patriótica del Foment del Robatori.Es una Societat tan filantrópica que posa cotxes a la nostra disposició perquè,si ens enpaiten,els empaitadors no ens puguin atrapar.

Manuel,el més candit dels fills d'Antonieta,et contemplava embabiecat. I deia:

-¿Tot allò que parlaven aquelles senyores i senyors del traiato eres tu qui els ho havia esplicat?

-Una cosa aixi.

-I com t'ho has empescat tot allò?

-Si,mira...

-Jo em creia que eren ells els que deien el que volien.

-Hi ha vegades que ja ho fan.

Els teus germans,Joaquim,Enric,Gerard i Pilar,et deien que la comedia els hi havia agradat molt,que aquell "Manetes" era molt dolent i l'Enric,que era molt bon noi i per això es deia Enric,tenia molta empenta i que la Manon feia molt mal fet en deixar-lo per anar-se'n amb aquell senyor tan vell...

El sopar,sense presses i amb tots els ets i uts-Antonieta era una bona cuinera,malgrat fer molt temps que no havia pogut demostrar-ho-fou un éxit.En la casa dels teus anys d'infant ric mai no hi havies vist l'alegria d'aquella nit en la casa pobra d'Antonia Radigales.Manuel cantà el "Pajarito" amb entusiasme frenetic.Rodriguez recità versos contra les sogres,que eren la seva especialitat.Tu,guanyat per l'afecte d'aquella gent tan bona i per a fer-te perdonar de la mare-que ja t'havia perdonat-prometeres restar vuit o deu dies a casa.Amb la condició de que Rodriguez havia de venir cada dia a dinar i,si podia,a sopar algun vespre.

-M'haureu de deixar sortir cada nit per anar al teatre a fer d'autor.Pero cada nit tornaré a casa,mare.

Intervenia Rodriguez :

-Tornarà,donya Pilar : perquè jo l'aniré a cercar.

IV

La crítica fou bona ; massa bona,car no n'hi havia per tant.Encara no feies nosa.Encara,doncs,~~hom~~ podies permetre's el luxe de tractar-te bé.Quan estrenaràs comedies més ambicioses i de més envergadura que L'Auca-Les flors de la guillotina,El rei per força, Poema de Nadal,Music Hall,Marcel o el triomf de la poesia-la crítica no et tractarà tan bé.Què hi farèm.

L'endemà de l'estrena,finida la representació,els reporters grafics prengueren fotos d'algunes escenes i Salvador Bonavia et demanà l'autorització per a publicar l'obra a "L'Escena Catalana".No et podia pagar rès perquè no guanyava un centim amb la publicació-ell era,segons deia,un editor romantic que es sacrificava pel teatre català-pero l'edició serviria de propaganda a l'obra,popularitzaria el teu nom,etc,etc.Li donares l'autorització.~~Després publicà~~ I a continuació la de Les dones del music hall,El rei per força,Les flors de la guillotina, Marcel o el triomf de la poesia. (Altres editors teatrals teus foren Rafols, reeditor de les dues comedies estrenades per Josep ~~Santpere, un senyor Guasc, que et publicarà la comedia en un acte i dos finals Adriana i l'amor, molt bellament prologada per Ambrosi Carrion i Angel Millà~~ Santpere,El seu millor amic, i Cançó d'amor i de guerra ; un senyor Guasc,que publicarà la comedia en un acte i dos finals Adriana i l'amor,molt bellament prologada per Ambrosi Carrion,i Angel Millà,editor de La mecanógrafa martir,l'adaptació de Crim i castig,en collaboració amb Josep M.Jordà i I4 d'Abril,claror d'alba,amb un proleg ~~de veritable amic~~,i Josep Janés Olivé,editor de Poema de Nadal, L'abandonat i Estampa de Nadal vora la mar)

Entre els reporters grafics en recordes un de molt pintoresc i estrafolari que despres assistirà a totes les estrenes de les teves obres i et demanarà que no acceptis cap altre fotograf,que li donis a ell l'esclusiva.Es deia Manetes,com el personatge de L'Auca.Era alt i escardalenc,més vell que jove.Anava mal vestit,pobrament vestit,de negre.Tenia una faç xuclada,sempre pál-lida,no amb la pal-lidesa calenta del vori sino amb el blanc mort del guix.Tenia uns ulls de mirada al-lucinant.Parlava sempre en veu baixa i fosca.Feia cara de passar gana. A causa d'aquella pal-lidesa cadavérica i aquell mirar de traidor de melodrama la gent li deia ~~Nosferato, que semblava que~~ Nosferato,com l'heroi d'un film de por.Molts anys despres,quan per gracia de l'exili-car gracia es, gracia que no tothom sap mereixer-professaràs literatura i filologia en una universitat francesa,la de Poitiers,coneixeràs un metge,monsieur Paulhaguet,metge sense malalts perquè tots se li morien,que et recordarà el fotograf Manetes de la teva joventut.Com ell,monsieur Paulhaguet anirà mal vestit,serà pobre,tindrà un rostre pál-lid i famelic i una mirada d'al-lucinat.I com Manetes,malgrat que l'anar mal vestit i el patir fam no siguin motius d'una gran comicitat,hi haurà en ell quelcom de comic i la gent l'acollirà o en parlarà sempre amb un somriure amalgamat de llástima i d'ironia.A Barcelona deien,somrient :"El pobre Manetes".A Poitiers diran,estargint,a travers dels anys,identic somriure :"Ce pauvre monsieur Paulhaguet".Pero la bondat de l'un i la de l'altre-la bondat s'acolleix sempre en els que no son d'aquest mon-apagarà el somriure.Altrament,Manetes et semblarà d'una bondat més accentuada i pura.Veuràs : el metge es sempre més perillós que el fotograf.A més a més,Manetes era català i el patriotisme t'han dit

excel·lent ~~[illegible]~~ d'esperit i [illegible]

Treu:

sempre que es una cosa molt seriosa. Posat a triar entre el català i el francès, queda't amb el català.

Quan, pocs dies despres de l'estrena de L'Auca, anares un mati a la Societat d'Autors-s'hi ~~hama~~ anava al matí perquè a la tarda no hi havia oficina-trobares Ignasi Iglesias, que et digué:

-He vist la vostra obra i m'ha agradat força, hi he trobat molts encerts. I això que aquesta mena de teatre no es pas del meu gust. Pero no tothom ha de seguir el meu cami. Seguiu vos el vostre amb independencia i honradesa i fareu coses que valdràn la pena. Coses que segurament no s'assemblaràn a la d'ara, perquè em fa l'efecte que no us poden agradar els ambients terbols i morbosos. Trobareu motius més clars en un ~~mmmmmm~~ mom més clar que aquest dels baixos fons. I no us cregues~~p~~siu pas que em faci por entrar-hi, pero hi hem d'entrar amb l'esperança i no deixant-la a la porta. El poeta ha d'entrar a totes les seves oscures de la vida, pero hi ha d'entrar amb coratge de redemptor.

Aquelles paraules generoses, venint de l'autor que admiraves et feren un gran bé. Ja eres, doncs, un autor. O t'ho pensaves. Despres, en rellegir, impresa, la comedia, l'analitzares fredament, amb tota la fredor possible en un autor. No la trebares totalment dolenta, sobretot tractant-se d'una primera obra, pero tampoc la trobares bona. Ni molt menys.

L'anécdota era pobra, minça, cosa que en el teatre es defecte greu, pero devia estar duta amb una certa gracia si havia pogut aguantar quatre actes. L'exposició, com passarà gairebé sempre en totes les teves obres dramátiques-i aquest es defecte més greu encara-era lenta, s'allargaçava: tot un primer acte de presentació de tipus i tan sols al final unes paraules d'Enric, el protagonista, que obrien el drama. El protagonista? Ho es, si ho es, d'una manera ben relativa. I en el segón acte seguia la desfilada de tipus episodics, que continuava en bona part del tercer.

Havies sabut trobar, pero, sense que fossin rebuscats, estirats pels cabells, forçats, uns finals d'acte d'efecte.

El que et semblava més reeixit, mes acceptable de la comedia no eren, pero, els finals d'acte: eren els personatges episodics, ben traçats, ben perfilats. El pobre dels versos, la florista i el seu "macarró", l'autor de cuplets-en el qual li semblà veure's Rossend Llurba, el teu antic company de "De Tots Colors"-la Cinteta, etc. Massa ben traçats, massa ben perfilats car, sino imposar-se als protagonistes, l'Hortensia i l'Enric, en molts moments passaven, com ells, a un primer plà. Aquest

I bon xic de mal: el mal
que, enamorant-lo, fa suicidar en
el jove la Hortensia.*

defecte l'observaràs després en moltes altres obres teves, escrites massa de pressa, poc meditades, poc madures.

Però, fos com fos, no podies estar descontent del teu debut. L'obra seguia representant-se i donant bones entrades. Llàstima que, aquell temps, els autors cobràvem una tarifa fixa i no el deu per cent que cobràrem després.

67

Una nit, al "quarto" de Santpere, Toni Devila, enlluminat per l'èxit, proposà:

— I si féiem una segona part de L'*auca*?

Reforçà Santpere:

— Sí, home! És una pensada excel·lent. Cal explotar l'èxit.

La pensada no et semblà, ni de molt, excel·lent, i murmurares, escèptic:

— Voleu dir?

— Sí, home, sí! Es toc segur. Demà ja ho anunciaré al cartell. Vosaltres mideu-vos que els diaris en parlin com més sovint millor, i mans a l'obra. L'estrenarem ~~d'aquí quinze dies~~ quan "l'entrada" comenci a flaquejar!

Tan entusiasme i tantes presses no et convenceren, però com Toni Devila insistia, diguéres que no "veies" la segona part.

— Deixa-me-la pensar a mi, que ja trobaré el desllorigador.

I el trobà: una cosa carrinclona i sentimental — sentimentalisme (Tronat i llefiscós) de "filla de la portera" —

per què no sabrés què dir,

truculent i melodramatic.Semblava mentida que un home com Fontdevila, del qual,quan prendrà la direcció del "Heraldo",els madrilenys diran que es un "Viva la Virgen",hagués caigut en aquell sentimentalisme de tan ímfima qualitat.Si hagués estat sols per comerç,per a explotar el mal gust de certa mena de public,la cosa t'hauria semblat disculpable.Pero,no : s'ho prenia seriosament ; aquell sentimentalisme era el seu i no en tenia d'altre.No savies com esplicar-t'ho,no savies,sobretot,com fer-li veure.Temps despres t'ho esplicares perfectament : un home tan frívol com Fontdevila no podia trobar altra sortida que aquell sentimentalisme de basar.El qualificatiu de tragicomedia [illegible] anava més o menys bé a *L'Auca de la cupletista*.En *Les dones del music hall* era un disbarat,car la tónica dramática s'havia desviat vers un melodramatisme ploraner i de mal gust.

Us reunieu a la matinada a la redacció de "La Publi" per a treballar.Us repartireu la feina.Tu escrigures-a disgust,sense cap entusiasme-el segón acte,el quadro segón del tercer acte i part del final.No estaves gens content del teu treball,pero n'estigueres menys despres d'haver passat per les mans del teu col-laborador.Si la part dramática tenia poca qualitat la cómica era d'una grolleria revoltant,vorejant l'escatologia i la pornografia o caient-hi de plè.L'obra fou un fracàs i sols es representà trenta o quaranta vegades.No et dol gens que fos aixi.

He rellegit,passats trenta anys,*Les dones del music hall* i m'he avergonyit per tu.Tot m'ha desplagut en el vostre melodrama infecte : el que hi escrigueres tu i el que hi escrigué Fontdevila.He recordat la fil-lípica que us adreçà Iribarne :

-*Esto* es muy malo,un verdadero adefesio.

pí Fontdevila atribuí la fil-líca al mal geni d'Iribarne,que havia traduit el *Mercadet* de Balzac i no aconseguia estrenar-lo.

Els crítics,per consideració a Fontdevila,no rebentaren resoltament l'obra, pero hi trobaren molt que dir.Els comics,que s'equivoquen tantes vegades i havien cregut en l'éxit,s'estranyaven d'haver-se equivocat.

"El Negre" opinà que *allò* no rutllava ni amb rodes.Ignasi Iglesias et digué, severament :

-Esperava de vos una altra cosa.*L'Auca* no feia esperar això ni necessitava una segona part.Aneu per mal cami,Capdevila.

Com els infants quan fan una malesa i els renyen,hauries pogut prometre :

-No hi tornaré mai més.

L'autor d'*El cor del poble* afegia :

- Aquesta vegada no m'agrada gens el que heu fet.

Respongueres,somrient :

- A mi tampoc.

* * *

Abans de cloure aquest capitol o acte de la teva vida em cal dir adeu al "Negre",lladre,amic teu i en part,més decent que molts altres lladres que mai no van a la presó.

Frequentaves l'"Excelsior" i la "Villa Rosa" amb entusiasme bon xic comic de nou ric.Perdre les nits a l'"Excelsior i a "Villa Rosa" et semblava el summun del bon gust i l'elegancia.(Perdre? Ni les nits ni els dies,ni a la barraca,~~la~~ ni al cabaret.L'escriptor que ho es veritablement mai no perd,enlloc no perd.L'escriptor u ganya sempre)

De tan en tan trobaves "El Negre".

-Ja no ens ve a veure mai.Sembla que hagi'm renyit,-deia.

-No ; no ho cregui.Ni he renyit amb vostè,ni tinc ganes de renyir-hi ni en tindré mai.Al contrari : vostè ha estat i es un bon amic i no ho oblido.

x I així finí la col-laboració amb Manuel Fontdevila, excel-lent periodista, home simpàtic, bon company de sala i ~~home~~ amic poc recomanable.

146

~~Tel, "Tripes" si ha estat~~ [illegible]

— Oh, jo ho deia perquè com no som del mateix "ram" i són molts els que s'avergonyeixen de la nostra companyia...

— Jo, no; jo no sóc d'aquests. El que passa es que faig una altra vida.

— Sí, ja ho sé: l'Edén, l'Excelsior, Villa Rosa, "tripes"(1) de portín... "Ha fet bones" i cal aprofitar-ho. Que duri!

No li digueres que aquella vida de cabaret i music hall [illegible] t'enlluernava com a un babau ~~[illegible]~~ i que et plavia encara, amb aquelles dones, aquelles "tripes", com deia el "negre", fer l'artista. Cosa irrisòria de la qual trigaràs molt a desprendre't.

Aquella vida de cabaret i music hall, — ~~[illegible]~~ molt whisky, molta ~~[illegible]~~ manzanilla, poc xampany, si que no acceptaràs fins temps després i beure discretament, una o dues copes, a les hores de menjar — era la venjança de la passada vida miserable i t'hi llançaves amb voracitat. ~~[illegible]~~. Aquesta fou l'única disculpa que li trobares quan te'n avorrires. O quan el cabaret caigué de to i s'empobriren els fabricants que s'havien enriquit amb la guerra i regalaven creus de brillants a les noies de l'Excelsior i del Palace; quan, finida la guerra i l'immediata post-guerra, ~~[illegible]~~ Barcelona no pogué mantenir aquell luxe d'opereta i, amb la cendra de la penitència al front, retornà al seny tradicional.

Una nit, el maître d'hotel de l'Excelsior, que malgrat el frac protocolari tenia cara i maneres de bas-

---

(1) "Tripes": dones.

Ah i a la qüestió del "ram" no hi dono cap importància.

—

Ls que els nous rics que el feien summament pintoresc, taix, et digué que al ~~[illegible]~~ hall t'esperava un senyor.

Tement que fos la Camèlia, preguntares amb una espurna de recel:

— No es tracta d'una senyora?

— No, no.

~~[illegible]~~ Digueres als amics que estaven amb tu i que aquella nit eren Lluís Segarra i Julio Antonio:

— Permeteu-me un moment.

I eixires. El senyor era el "Negre".

El "Negre" venia per un ~~[illegible]~~ afer de molta importància. De tanta importància que no sabia com començar.

— Vinc a demanar-li un favor, senyor Capdevila.

— Fet.

— Oh, fet, fet... No vagi tan depressa, que tal vegada després, quan sàpiga de què es tracta, em dirà que no.

— A veure: de què es tracta.

El "Negre" s'explicà: estava decidit a fer un cop de cap; estava decidit a retirar-se de "la vida". (La gent del ferro no diu mai: la "mala vida". Això de la "mala vida" s'~~[illegible]~~. Dolenta la vida que fa la gent del ferro? Dolenta i bona, com la de tot-hom; amb rialles i plorallas, com la de tot-hom; ~~[illegible]~~, amb sol i núvol, com la de tot-hom)

Felicitares al "Negre" per la seva decisió. No s'avorriria, però, en l'inacció? Sabria acostumar-se a l'inactivitat?

— ~~[illegible]~~, crec que ~~[illegible]~~ sí. Altrament, em sembla que no

§ ~~literatura, literatura infecta i tronada~~; una de la gent que té el bon ~~al bon~~ encert de dedicar-se a activitats més lucratives que les d'escriure drames.

~~de~~ quatre tr

~~[illegible]~~ em quedarà temps per a avorrir-me.

- I això?

- Em caso.

Preguntares, ple d'una immensa estranyesa:

- Com tot-hom!

- Com tot-hom, sí, senyor. I tindré un negoci.

La teva estranyesa era cada vegada més gran. I es feia l'efecte que aquell home, el "Negre", s'anava transformant en un altre home, en un desconegut que s'allunyava ~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~ es fonia rera una cortina de boira.

En explicar-se, però, en detallar-te la seva gran aventura, la boira s'esquinçà talment com si una mà invisible la desfés a esparracades, i el "Negre" tornà a ésser el de sempre.

Era una cosa meravellosa, magnífica, d'un poder extraordinari: per a retirar-se de "la vida", el teu [illegible] del districte Vè es casava amb la mestressa d'un bordell!

Trencares a riure com un foll. I el minyó, no sabent a què atribuir aquella hilaritat tractant-se d'un afer tan greu com el matrimoni, et preguntà:

- Que no li sembla una bona pensada?

Responguéres:

- Em sembla la més bona de totes les pensades. ~~[illegible]~~

- Millor, perquè ara ve el més difícil.

- I què és el més difícil?

- Em plauria molt que vosté vingués al casament. Ja sé que es demanar ~~[illegible]~~ massa i que vosté tal vegada se'n sentirà ofès i m'engegarà a fer punyetes.

27 ~~Tan bona, que semblava inventada.~~

-No, home : vindré.

-Que ho diu de debò? No sap pas com li agraeixo. I li agrairàn tots els companys. Perquè hi serèm tots, que consti. Es a dir : tots, no. No hi cabriem. Pero vindràn els millors, la flor i nata. I tots s'alegraràn de veure'l. L'estimen molt, sap?

-Trobo que no n'hi ha per tan.

-Oh, sí!

-Pero, perquè?

-Perquè vostè es un autor, un poeta, i la seva companyia, sap?...

No, no savies rès. Es a dir, sí : savies que eres un aprenent d'autor i comprenies el respecte que una gent com "El Negre" sentien per la teva condició d'home estraordinari que feia eixir del paper un mon de meravelles. Les paraules d'"El Negre" eren un homenatge a la Poesia. (Amb majúscula, sí, senyor)

Digueres :

-No tan sols vindré jo sino que, si li sembla, amb mi vindran dos grans artistes amics meus : l'escultor Julio Antonio i el dibuixant Lluis Bagaria.

~~"El Negre", que, es clar, no savia quí eren Julio Antonio i Lluis Bagaria, va estren~~

Et dolia que Miquel Viladric no fos a Barcelona perquè segurament també hauria vingut.

"El Negre", que, es clar, no savia quí eren Julio Antonio i Lluis Bagaria, et va estrenyer la mà amb emocionat agraiment.

L'encarregat del guardarroba deixà la corbata al "Negre" per a que podés entrar. Fetes les presentacions i esplicat el motiu de la visita, Julio Antonio i Lluis Bagaria acceptaren entusiasmats.

-Que anirem a Montserrat?-preguntava el caricaturista.

- Ja ens agradaria, no es cregui, pero ens n'haurem de passar : no podem deixar el negoci -digué "El Negre", com ho hauria dit el més entenimentat dels burgesos.

-Es clar, es clar-assentia greument Julio Antonio.

Bagaria plorava de tan riure.

Més tard "El Negre" et contà, tal vegada perquè despres, devant la realitat no et sentissis decebut, com havia anat la cosa. No es casava per amor, es clar. Es casava perquè havia posat seny. El matrimoni era una cosa molt seriosa i l'amor, en canvi, el que vosaltres, els que escriviu novel-les i drames nomeneu amor, no n'es gens. Ell, el "Negre", ja havia "saltat" prou i ara que encara hi era a temps volia reposar i per a poder reposar no hi ha rès com dedicar-se al comerç : en lloc d'anar a la cacera dels diners val més que te'ls portin a casa. La nuvia ja no era una noieta, ans be una dona madura i amb experiencia, que es el que a ell li convenia. S'havia quedat vídua, tenia un establiment-l'establiment era un bordell de poques pretencions i molta parroquia-i necessitava un home que li fes costat.

-Pero quina necessitat té de casar-s'hi?-preguntaves-¿ Ajuntar-se amb ella no fora prou?

-No, senyor : les noies no ens respectarien. A la casa cal que hi hagi una dona honrada. I com que les noies no ho poden ser, quí millor que la mestressa? A la vida, senyor Capdevila, hi ha moltes ximpleries que s'han de prendre seriosament si no volem passar per ximples.

(Molts anys despres recordaràs aquestes paraules, que et repetirà Francesc Pujols una nit, anant de Martorell a Barcelona)

El casament fou una cosa magnífica, d'un grotesc tan autentic i definitiu que semblava inventat, creació literaria. L'hauria il-lustrat bé un dibuixant en el qual s'amalgamessin Goya, Daumier i Xavier Nogués. La nuvia, una dona grossa i baixeta que passava dels quaranta cinc anys, anava vestida de blanc, malgrat la seva condició de vídua, amb un gran vel i un devassall de taronginа vertaderament enternidor. El nuvi vestia de negre i duia barret fort.

(¿ Perquè l'home, en casar-se, ha de vestir de negre, funebrement de negre, com si anés a un enterrament? El fet de casar-se hauria de ser una cosa molt alegra, pero segons sembla sols ho es per a la dona, que vesteix de blanc. ¿Perquè aquesta diferencia de colors en els protagonistes de la cerimonia? ¿Tal vegada perquè, casant-se, la dona ha solucionat la seva vida, ha trobat la manera legal de fer-se mantenir i per ella el matrimoni es com anar a passar l'estiu a fora?

Aquell,pero,era un cas excepcional,car el que es faria mantenir fora l'home)

Les noies de la casa,cap de les quals era molt jove,havien treballat tota la nit i,sense dormir i maquillades d'una manera que la llum crua del matí feia afrosa,acompanyaven els nuvis a l'esglesia.La cerimonia les entendrí.N'hi havia que ploraven.Els "amics",que sols entraven a l'esglesia en diades senyalades-Nadal, Setmana Santa...-i no pas per devoció,car primer es l'obligació que la devoció,sino per a "treballar",aquell dia,perquè a un company li havia passat pel cap casar-se com Deu mana : amb capellans,lluminaries,musica d'orgue,es sentien corpresos i respectuosos i el fet de casar-se els semblava la cosa més important d'aquest mon.Si hagués estat possible haurien aprofitat aquella hora que mai més no tornarien a viure i s'haurien casat tots.

Finida la cerimonia pujareu als cotxes i anareu,nuvis i convidats-era la tradició i la tradició cal respectar-la-a donar un tomb per la Rambla i el parc de la ciutadel-la. En cada cotxe hi anaven un "amic" i dues "noies"-si jo fos un escriptor fort,com ara es moda ser-ho,diria putes en lloc de noies-per a fer més patxoca.Com que els "amics" eren més nombrosos que les noies,els que s'havien quedat sense companyia femenina anaven a la cua, fent de parents pobres.Bagaria,Julio Antonio i tu,convidats d'upa,anaveu en cotxes diferents,descoverts com tots els altres perquè era ja molt entrada la primavera,época idil-lica per a casar-se,i a cada un de vosaltres us acompanyaven dues noies.La gent,esbalaida,es deturava a contemplar la cavalcada.Esbalaiment d'indignació.Les autoritats no haurien d'haver permès que aquelles donotes gosessin per exhibir-se amb tan d'impudor i cinisme devant les senyores que anaven o venien de missa o de la compra.Aquelles donotes i els ximples que les acompanyaven eren un afront,un ludibri,una onada d'escombreries que envaia les rambles burgeses de la gent ben peixada.Quina vergonya! Quina manca de respecte! Quina indecencia! Hom hauria de proibir que la purria,que sempre es perillosa,eixís dels seus cataus infectes,dels seus barris infectes.Etc,etc.Tu,bon xic avergonyit, val a dir-ho,reaccionaves mirant els badocs amb insolencia d'artista,d'home superior que està més enllà del bé i el mal.Tot allò,pero,no et feia cap gracia.Tot allò no era necessari al programa.Les noies es veien en una situació d'inferioritat, es sentien en un mon nou que els hi feia por.Aquella gent que es deturava,estranyada i mofeta,a mirar-les era l'enemic.Aquella gent no tenia necessitat de prostituirse i es guanyava la vida honestament.Havien fet una bestiesa,pobres noies,eixint del seu cau en plè dia.Al bordell i en companyia dels homes que les masegaven,ébris de luxuria i de vi-soldats,mariners i,els dissabtes,obrers-se sentien fortes i reien i s'embriagaven amb ells.Ara,no.Ara tot havia canviat : s'havien perdut en una jungla,en el mon de la gent de bé,que els era hostil i les esporuguia.Si haguessin pogut haurien dit a les altres dones,les que savien anar de dia amb el cap alt pel carrer :

-Perdoneu-nos,senyores,que ens hem equivocat.Ens creiem que el carrer i la classe del sol també ens pertanyien, però ara veiem que no, que tan sols ens pertanyen el bordell i la nit del bordell.

I devien pensar, penedides d'haver-se deixat arrossegar al parentèri d'aquella aventura, que hauria valgués més que la mestressa i el "Negre", si volien casar-se, haguessin fet venir el capellà a casa i la festa s'hagués celebrat en família.

Una de les teves acompanyantes — en la seva veu vibrava l'odi feroç dels febles — digué:

— Aquesta gent no ens estima.

Tu vagueres respondre, volent fer l'home fort:

— I perquè vols que ens estimi? Què se n'ha de fer de la seva estimació?

El dinar, a cal Gran de Montjuïc, tampoc no fou massa alegre. Potser els cambrers semblaven servir-vos amb ira i menyspreu, — no hi ha ningú més insolent que el criat — i el "Negre", que no es deixava trepitjar fàcilment, hagué de dir:

— Pago com un senyor i vull que se'm serveixi com a un senyor.

Se tu et dolia pel "Negre". Julio Antonio i Bagaria s'ho prenien rient. Bagaria fou qui ~~ho~~ la solucionà. Se'n anà a trobar l'amo, o el representant de l'amo, i li digué:

— Els meus amics i jo som la gent més valenta de Barcelona. Tots nosaltres hem estat a la presó perquè no ens ve d'una ganivetada.

C ho solucionà.

Nosaltres no hi donem cap importancia a "peringar" un home.Ni ens vé d'un.Al cap i a la fí,què es una ganivetada? Rès,una ñiñeria.Us dic tot això perquè volem ser servits amb tots els honors i tot el respecte,talment com si fossim toreros o tenors d'ópera. Ens doldria foradar la panxa d'algun moço i llençar les taules i cadires per la finestra.

-Sí,senyor.Sí,senyor.No temi,-deia,esparverat,el pobre home-Tot anirà com una seda.I pensi que si els moços feien una mica de broma era sense mala intenció ni ganes d'ofendre.

Bagaria deia,per acabar:

-Els moços no n'han de fer de broma: han de servir i prou.La broma la fan sempre els que manen,no els que son manats.I avui els que manem som nosaltres. I quí paga mana.Entesos?

Gracies a l'intervenció del genial caricaturista,de l'estimat amic,tot anà com l'amo havia promès: com una seda.

D'aquell "Negre",d'aquells seus amics en serves un bon record.Més bò que de molts que es creien decents perquè se'n deien.Estàs segur que ni el "Negre" ni els seus amics,que,fitxats per la policia i hostes de la presó més d'una vegada,vivien a salt de mata i fora de la llei no eren capaços de les bruticies,les bretoledades i les incorreccions de molts que es tenien per decents i honorables i et foren deslleials,et mentiren i t'estafaren.Quan frequentaràs els politics veuràs que entre ells abunden el brut i el lladre,republicà o monarquic,tan li fa.Els coneixeràs a Espanya i a França i seran iguals de bruts i de lladres.Al sò de la Marxa Reial,Els Segadors o La Marsellesa,iguals de bruts i lladres.

(N'hi haurà,pero,a França i a Espanya-a les altres nacions no saps com va la cosa-una bona dotzena que seràn l'escepció)

I pensaràs més d'una vegada: Deu meu,doneu-me el "Negre" i els seus amics i lliureu-me dels politics.

~~18~~ 9

I

A un record segueix un altre record,a una aventura una altra aventura. Per això no puc,encara,finir aquest període de la teva vida.Vida de la qual ~~qual~~ m'he convertit en cronista sense altra ambició que la d'estar amb tu,de retrobar-te jove en la meva vida de vell,de fer de tu el company de la meva solitut.

De la boira del passat en neix una dolça veu que et demana:

-I jo? Que no compto,jo? ¿Que no m'hi vols en la historia dels teus fantasmes?

Es la veu d'una noia nascuda en terres de Navarra i aclimatada a la terra catalana.Ballarina.No temis: el nom no el diré ni té una gran importancia dir-lo.Avui ella es casada,mare de familia i senyora respectable.Debia dir-se Angelina,Marcelina o Evelina car els pares la nomenaven Lina.El nom "de guerra",que figurà un dia amb grans lletres daurades als ~~teatres~~ cartells dels teatres i music halls,més que es el nom que veritablement compta,val mès deixar-lo en l'oblit.Tu i jo,es clar,no l'hem oblidat,pero el silenciarem per amor a la noieta alegra d'ahir i per respecte a la dona d'avui.

Més bonica que no pas bella,molt jove,no pot dir-se que fos un dels grans amors de la teva vida-terribles amors dels vint anys,carregats amb la pólvora mollada de la literatura-pero la recordes per un fet que et colpí profundament.L'havies conegut quan ja començava a ser "estrella".Més que no pas talent,tenia gracia: una gracia d'animal jove,sense conseqüencies ni complicacions; una gracia casolana de bona noia.No hi havia en ella la més lleu espurna de perversitat; es maquillava molt discretament; vestia sense luxe; l'acompanyava sempre la mare,suposares que per a que la noia,que no tenia experiencia,no es perdés.I t'erraves de mig a mig: l'acompanyava per a que no es perdés sense profit,car,quan hi ha profit,aquesta mena de perdues no tenen importancia i fan de bon suportar.

La mare no t'era simpática ni tu n'hi debies ser a ella.En general,les "mares d'artista",que més d'una vegada son tan sols nominals,mai no t'han estat simpátiques.La "mare d'artista" sempre t'ha fet pensar en la vella alcavota que perdé a Melibea.

~~gunasmvegadaqparamehmconeixiaemparonnomsavmesmquemfosmelmparamdemLinaudnhaviesmvistmal-~~

Al pare de Lina el coneixies pero no savies que fos el pare de Lina.El veies sovint amb el novel-lista Enric de Fuentes,~~que a més de novel-lista era agent de Borsa i~~ al qual Santiago Russinyol nomenava familiarment el "paqueño".Aquell navarrès trasplantat era -rara avis entre els nascuts fora de Catalunya- un ferm,un terrible catalanista;un catalanista a ultrança.Llegia periodics i llibres catalans i anava al Romea més per política que per amor del teatre.I quan anva de viatge-era viatjant de comerç i li calia deixar sovint la llar-enyorava la terra,l'aire i la parla de Catalunya.I sentia un odi gairebé personal contra Felip V.Aquell catalanisme d'aquell bon home,car bon home era en el millor sentit,et semblava un xic exagerat i fora de tò.Avui et sembla molt digne de respecte: per desinteressat i pur.Avui sents en tu,més puixant que mai,l'esperit de revolta,car els anys no han fet del jove revolucionari un vell conservador.Avui el sentiment de catalanitat es en tu més insubornable que mai,pero estás convençut que la República no donà un ~~catalanista~~ tan constructor com don Enric Prat de la Riba.Dit sigui amb tot el gran respecte professat a homes de tan alta integritat intel-lectual i moral com Jaume Carner,Lluis Nicolau d'Olwer i Rafael Campalans.I perquè n'estàs convençut ho has de confessar encara que hi pugui haver qui cridi:

-Capdevila s'ha passat a l'enemic.

Deixa'ls cridar,car tu i jo savem que Capdevila mai no es passarà a l'enemic.

Una tarda,en una de les representacions de L'Auca de la cupletista trobares el pare de la teva amigueta.No estava sol: l'acompanyava la seva filla.No li feu cap goig endavinar que us coneixieu.

Digué, bon xic confús:

-Es artista:balla-I afegí,amb disgust visible que volia dissimular:-Coses de la seva mare...

Ella,en canvi,estigué molt contenta de que el pare fos amic teu.Ell et parlava de L'Auca,que li agradava força i també havia agradat a Enric de Fuentes,pero,talment com si s'hagués posat d'acord amb Igansi Iglesias,et sermonejava:

-M'ha agradat força,per si m'ho permeteu us diré que heu de fer altres coses més catalanesques,amb un altre ambient menys terbol i amb uns altres personatges.I ho heu d'escriure,com aquesta Auca,en català.Catalunya té una literatura i us debèu a ella.Per a vosaltres,escriptors catalans,escriure en castellà es trair Catalunya.

Trobaves que ho feia un xic massa fort,que exagerava,que la traició que ell veia era inexistent,que Maragall,Miquel dels Sants Oliver,"Gaziel" escribien en castellà ...Si hagués estat un altre li hauries discutit aquelles afirmacions massa contundents i radicals,pero era el pare de Lina i callaves.

Seguia dient,senyalant la seva filla:

—i politie

– Com aquesta, que ha volgut ~~esser~~ artista. No hauria volgut més, no hauria estat més decent, mal per mal, que s'hagués dedicat al teatre? Així treballaria al ~~[illegible]~~ Romea, representaria les obres dels nostres grans autors, tot-hom la respectaria. Al teatre hi ha menys corrupció que al music hall, sobretot al teatre català). ~~[illegible]~~ Però ha volgut ~~esser~~ ballarina. I la seva mare hi ha influït bé. ~~[illegible]~~ Jo he estat feble, i massa feble. Però a mi no m'ha sabut enganyar: aquest món de cupletistes i ballarines, aquest món que pinteu en la vostra obra, no em fa cap goig. Al contrari: em fa por, molta por.

– Però, papà – deia la teva amigueta – una ballarina també pot ~~esser~~ una noia decent.

– De tu, així ho espero. De les altres, no ho crec.

El dia que el bon home sabé que la seva filla ja no era "una noia decent", el dia que sabé que, d'acord amb la seva mare, es prostituïa, es suïcidà. Tu, que mai no has llegit amb massa atenció els diaris – ni quan els has dirigit – ho ignoraves. T'ho digué ella, vestida de dol i amb la veu plena de llàgrimes:

– El papà s'ha matat.

Un dels personatges de l'Auca de la cupletista diu al final del primer acte: "Heus aquí el drama". Tu, en canvi, havies passat ran del drama d'aquell pobre home, d'aquell pobre pare i no havies sabut veure'l.

I li tornaves la raó quan es ~~[illegible]~~ negava a acceptar y de la boira del camp, foradant-la com una sageta, t'arriba la veu dolorosa:

– El papà s'ha matat.

El que de més vell tenia la noieta era la veu: una veu pura, fresca, que mai no envelliria.

que la seva filla es prostituís. Acceptaves, però, que es ~~[illegible]~~ donés ~~[illegible]~~ a tu.

Qui no ho acceptava era la mare, que tenia més d'administradora que de mare. En finir del tot el dol, la teva amigueta tornava a actuar. El passat, passat. Allò, ~~[illegible]~~ aquella bogeria del pare, — tan platxeriosament que havíeu viscut i ell, menys escrupolós, hi hagués cregut bé, ja no tenia remei. I no calia evitar que la nena perdés el "cartel", no calia evitar que el públic l'oblidés.

El dia del debut al Liceu la mare ho havia arrenjat tot per a vendre la nit a un fabricant de Sabadell. Li havia fet creure que era verge i la virginitat d'una "estrella" del Liceu calia pagar-la cara. El fabricant, que devia ser un idiota, acceptà.

~~[illegible]~~

~~(Retornem al comentari del teatre [illegible] massa cru, del que toca massa de peus a terra: "Ah, vaja, aquesta Capdevila en fa un gra massa. Una mare! això és una monstruositat! això només passa als drames i a les novel·les!"~~

Suprimit

~~No: això passa també a la vida real. La realitat és plena de monstres i el novel·lista o el dramaturg que sap cercar-los [illegible] els ha vist més d'una vegada cara a cara. És que no saben veure'ls, no els veuen, els que fan el viu, els que sempre toquen de peus a terra.)~~

Aquella nit, la teva amigueta, la seva mare i el fabricant soparien al ~~[illegible]~~ "foyer" i després el comprador i la venuda se'n anirien a dormir a l'Hotel Pavilló de Vallvidrera.

~~55. Exemples: Dostoievski, Dickens, Balzac, i, avui, O'Neill, Pirandello, Lenormand.~~

~~11 Altrament, el tipus no és nou: pertany a la "Picaresca", que servia a través dels segles. La tia fingida i La Trotaconventos, entre altres, entronquen directament amb la mare de la teva amiga.~~

Tu, però, amb l'ajut d'uns amics i de l'únic tramoista de l'Edèn desitjaren, d'acord amb la teva amigueta, es clar, que les coses anessin d'una altra manera i tinguessin un altre final.

Les cistelles de flors encarregades per mitjà de la florista, la "Mariposa", amiga d'Aiguà, que fou, transposada, un dels personatges del primer i l'últim actes de l'Auca, retornarien a la florista i el fabricant no volia endur-se-les, com a record, a Sabadell. Els colomins es menjarien al taller del caricaturista "Bon", del carrer de Muntaner.

En finir la representació, mentre la mare se n'anà a fer companyia al fabricant per a que no es despacientés – la taula servida i plena de flors, les ampolles de xampany, insolents i ventrudes, posades a les galledes amb gel – la teva amigueta eixí pel carrer de les Arrepentides. Tu l'esperaves en un taxi al carrer de l'Unió.

El dissabte següent, al Cafè d'Austràlia – hi anaves de tant en tant per a veure a Plàcid Vidal i els seus amics – el pianista Perdura es contà la visita dels habituals del "Foyer" de l'Edèn en veure que la teva amigueta havia desaparegut, suposaren que amb tu. Del disgust, ni la mare ni el pobre home aparegué.

Plàcid Vidal, cada vegada més trist, més encongit, més ple de caspa i de lirisme, es deia:

– Si el fabricant es un filisteu ben fet ben fet.

~~Però~~ [illegible] Aquesta vostra aventura és el triomf de la Vida i de l'Amor – pronunciat, greu, solemnial, amb majúscules i veu de nas – el triomf de la Poesia damunt de la prosa. Però pensàu, Capdevila, que el Poeta ha d'ésser un cavaller. [illegible] Teniu el deure d'educar aquesta noia, de redimir-la. Porteu-la aquí a [illegible] que li parlarem d'art, de poesia. No [illegible] l'abandonéssiu pas! Teniu el deure sagrat de no abandonar-la!

El consell no calia. Penedida de la facècia, ella t'havia abandonat a tu. La mare [illegible] la perdonà – les mares perdonen sempre! Oh! ah! (final d'acte) – i en faria una [illegible] noia de seny, una noia de profit. En col·laboració amb altres fabricants, com el que s'havia cregut ser el primer.

Breu intermedi dedicat a Joan Rodríguez

I Rodríguez? Què n'has fet de Joan Rodríguez? Sé què n'has fet perquè eres tu qui feies els teus amics, qui els hi donaves vida de l'ànima en inspirar-los a la teva vida de l'ànima.

Aquest és un punt negre imperdonable en tu, tan sensible a l'amistat. Ho has dit i repetit que l'amistat és la forma més noble, més [illegible] pura, més desinteressada de l'amor? I doncs, què n'has fet de Joan Rodríguez? Perquè l'oblidares?

I l'amistat es tan dificil, tan rara, perquè cal que siguin dos a sentir-la – i a fer-la – amb igual intensitat, amb idèntica puresa.

No voldries que te'n parlés, ja ho sé. Però és que tampoc no he de parlar-te de les teves facècies, dels teus amors, massa fàcils) dels teus èxit massa fàcil! Lo que tam no he de parlar-te del que sigui embellir-te!

No m'ho perdonaries, no m'ho aprovaries. I faries bé. Les zones d'ombra de la teva vida també em pertanyen. L'artista, sobretot l'escriptor, es pot crear amb la paraula, es mistifica, es maquilla sovint, conscient o inconscientment. Amb raó; però, la mistificació. el maquillatge són inútils: jo sóc el teu mirall. I el mirall no accepta la mentida.

Perquè oblidares Joan Rodríguez? Era un amic noble, cordial, abnegat, sincer; un amic com n'hi ha pocs; un dels pocs amics veritables que has tingut. T'havia ajudat, t'havia recollit, t'havia salvat donant-te un sostre i un plat a taula.

I tu? Tu, estúpidament embriagat per la nova vida de luxe postís que obtenies per un guanyador de diners, et deixaves de raó. Val a dir, i no pas com disculpa — al contrari — que amb la mare i els germans feies el mateix. Aquell guanyador de diners podia dur un xic de joia i de conhortar a la mare, als germans, a l'amic. I tu, estúpidament, els llançaves al cabaret, amb unes dones que t'enlluernaven i amb uns companys que trobaven bonic anar amb un artista.

No et creguis que vulgui fer el moralista, sermonejant-te. Més que els sermons mereixeries que et fuetejés. Els sermons no serveixen de res quan el mal ja es fet. I tu feies el mal no per amor del mal,

w) per instint díscol, sino per lleugeresa, per frivolitat. Has estat sempre massa frívol, Lluís Capdevila. I "El de la frivolitat és pecat mortal", diràs un dia. I per frivolitat has fet el mal, del qual després t'has penedit. El penediment arriba sempre massa tard. I ni el bàlsam del penediment et salvarà.

He dit que oblidaves a Rodríguez i no és cert. No podies oblidar-lo. Pensaves en ell sempre:

– Què deu fer el pobre Rodríguez? Què deu fer el bon amic?

I et blasmaves:

– No hi ha dret a deixar-lo així! No s'ho mereix.

I et proposaves, et prometies amb la més bona fe ~~del~~ món, amb la bona fe que és espurna de llum tan feble que la més feble alenada d'aire l'apaga:

– Demà sens falta l'aniré a veure.

I l'endemà no hi anaves: perquè et llevaves tard, perquè t'esperava una dona, per qualsevol altra futesa. I ho deixaves per un altre "demà sens falta".

I així passaven dies i més dies, mesos i més mesos, i el llit et retenia massa hores, i venien altres dones a la teva vida fogosa, i estrenaves altres comèdies, i te'n anaves a Madrid, a París, a Itàlia.

Quan estrenaves una comèdia a Barcelona Rodríguez no hi mancava. No l'havies convidat, com era el teu deure, però ell no hi mancava. I sempre, mal vestit i somrient com sempre, entrava a l'escenari a saludar-te, i Recordes que una vegada, la nit de l'estrena de "El ídolo de carne al Tirli, t'avergonyires d'ell perquè anava tan mal vestit?

Es presentava sempre com si t'hagués vist el dia abans, com si encara visquessin junts en aquell pintoresc barri de barraques. El plaer veure'l, es clar. I agraïes la seva presencia. Però t'esperaven les dones que anaven amb tu per vanitat o per vici, t'esperaven els amics que només ho eren de nom. I el deixaves. Sempre, però, — d'aquella pobra manera creies complir, creies pagar l'amistat — procuraves dur-lo apart un instant per a preguntar-li:

— Necessites alguna cosa? Vols algun diner?

No s'ofenia, però mai no acceptà. I et perdonava que el deixessis:

— Vés, vés, — et deia sense reticencia, sense amargor — que els amics t'esperen.

I deixares de veure'l. I no veient-lo l'oblidares. Fins que una vegada el mestre Viladomat et contà la seva fi. Amb el cinema sonor deixà d'actuar de pianista. I com no sabia fer altra cosa que tocar el piano, escriure cuplets — que li compraven per dues pessetes o deu rals — i versos contra les sogres, començà la davallada tràgica de la qual ell t'havia [illegible]. Es passava les nits als baixos del carrer Nou esperant que algú li comprés un cuplet o el convidés a sopar. Ja no tenia casa. Ja no tenia res. Dormia al carrer.

Un dia el dugueren a l'hospital. Sentint-se morir demanà:

— Avisqueu a Lluís Capdevila. Es un gran escriptor — per ell fores sempre un gran escriptor — (i un gran amic meu. Digueu-li que estic matots, que, si pot, que em vingui a veure.

Tal vegada desoïren el seu prec: els malalts són tan enuïosos! Tal vegada et cercaren per a dir-te que el teu amic es moria i volia dir-te adéu. Però no et trobaren perquè ets a Madrid, o qui sap on.

Joan Rodríguez, que fou bo amb tu, que fou bo amb tot-hom, morí en un llit de l'Hospital de la Santa Creu, sol, abandonat de tot-hom, demanant:

— I Lluís Capdevila! que no l'heu avisat? que no ve? Que no ho sap que si triga ja serà massa tard?

Ets un bètol, Lluís Capdevila. No recordes ara quin escriptor català — tal vegada ¿[illegible] ¿[illegible]? — et deia dedicant-te un llibre: "cavaller de l'amistat". I ~~[illegible]~~ no saberes ~~ésser~~ amic del ~~[illegible]~~ que tan i tan noblement ho fou teu.

Recordant-ho ara, els ulls se'm neguen de llàgrimes.

Massa tard! Massa tard! Ja no pot perdonar-te.

~~12~~ 10

~~XIV~~ I

I

Quedava encara, Nuny, la colla del Cafè d'Austràlia. Quedava encara, Nuny, la colla del Bar del Centro.

[illegible] havia passat poc, massa temps i semblava que havien passat anys. El Cafè d'Austràlia i el Bar del Centro ja pertanyien a un altre món. Avui, però, per la puixança màgica del record, la boira dels anys s'esquinça i reapareixen el decorat del Cafè de la Ronda de Sant Antoni i al del bar de la Rambla del Mig. I reapareixen els seus dramatis personae.

Aquella penya de les nits de dissabte a l'Austràlia, quan parlaven de l'Art, de la Vida i de l'Ideal amb majúscules. Aquella taula rodona, presidida per Plàcid Vidal, al costat del piano. Aquell Francesc Canyellas, sempre tan vermell de cara, sempre amb corbata blanca, que va il·lustrar una novel·la teva, de la qual no recordo el títol, que no arribà a publicar-se; aquell Francesc Canyellas, aiguafortista de talent gens vulgar, que no ha ocupat el lloc que es mereixia. Aquell ([illegible]) Francesc Recasens, autor d'una tragèdia excel·lent: El cego tirano, que després, es deixà engolir pel món del comerç. Aquell Joan Fígols Pujolà de les lectures abracadabrants, que degué morir sol i pobre, com Rodríguez, com Plató Peig. Aquell Joaquim Biosca, que alternava l'escriptori amb la pintura; aquell Joaquim Biosca ple de bonhomia i de cordialitat, que semblava una còpia de l'Arístides Bruant de Toulouse-Lautrec, i que mai no mancarà a l'estrena de les teves obres catalanes i que retrobaràs, anys després, a la rebotiga del pintoresc Ramon Vilaró. Aquell pianista Verdura, que alternava l'Austràlia amb l'Edèn i al qual, de tant en tant, Plàcid demanava en to solemnial i amb veu de nas:

— Verdura: toqueu-nos alguna cosa selecta.

(Per a Plàcid no existia altra música selecta que la de Ricard Wagner. Verdura s'asseia al piano i armava un terrabastall de mil dimonis tocant l'obertura d'*Els mestres cantaires* o la cavalcada de les *Walkyries*. Si els habituals del café, en lloc d'escoltar rel-ligiosament, tal com calia, seguien parlant o jugant al dòmino, Plàcid, indignat i sense pensar que podia rebre algun cop o el que es pitjor: alguna riallada, cridava: "Que callin aquests filisteus!"

Naturalment, de tots ells es Plàcid Vidal el que més recordo. Plàcid Vidal, pobre, mal vestit, mal afaitat, prematurament envellit — es que mai havia estat jove? — amb la corbata esfilagarsada i el barret greixós, amb el nas plé de barbs i l'americana plena de caspa, que, amb veu trencada, amb veu rovellada, tan sols savia parlar incansablement de poetes, de novel-listes, de llibres, de música. El Plàcid Vidal, grotesc i fàcil a la caricatura, que semblava més brut, més mal vestit, més mal afaitat quan parlava de les novel-les aristocràtiques que volia escriure. Plàcid Vidal, que, per saber-se pobre i lleig, mai no parlava de les dones de carn i ossos que tu tenies o et tenien, que tu deixaves o et deixaven. Plàcid Vidal, que sols tenia tracte amb les dones de paper: Julieta, Beatriu, les filles de Goriot, Mignon, Dulcinea. ¿Es que ni tu ni ningú podia imaginar-se a Plàcid Vidal al llit amb una dona?

Sí, semblava un tipus còmic, ja ho sé; un tipus que desvetllava fàcilment el comentari irònic. L'ironia, freda, intel-lectual, li causava aversió i angúnia, li feia por i fàstig. L'ironia es el vel que destrueix el cor del poeta. Ell creia ingènua-

B (Car per ell la vida de cada dia — menjar, dormir, caminar, guanyar una setmanada, tenir fred, tenir calor — gairebé no existia i sols comptava la vida creada pel poeta o pel novel·lista. Don Quixot, el rei Lear, Manfred, Cesar Birotteau eren per al pobre home més reals que el tramviaire, el repartidor de l'impremta on treballava, o els botiguers que les nits de dissabte anava a l'"Austràlia" a jugar al dòmino. Aquells, els herois dels papers, sí que vivien veritablement. Els altres, els de carn i ossos 2 detritus, matèria fecal)